

LITERATURA

Kovačič, Mojca

2009a *Pritrkavanje. Etnomuzikološka fenomenologija pojava in njegova vključenost v slovenski in evropski prostor. Disertacija*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici.

2009b Pritrkavanje. Nacionalna posebnost ali umišljena tradicija? *Traditiones* 38 (1): 287–307 (DOI: 10.3986/Traditio2009380119).

Ramovš, Mirko

1996 *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Prekmurje in Porabje*. Ljubljana: Kres.

Strajnar, Julijan

1985 *Pritrkavanje*. Ljubljana: Helidon; Maribor: Obzorja.

Williams, Raymond

2005 *Navadna kultura. Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

David Verbuč

Marija Stanonik, *Folkloristični portreti iz treh stoletij. Od baroka do moderne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012. – 424 str., ilustr.

Knjiga prinaša 18 portretov zbiralcev slovstvene folklorne iz treh stoletij: Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), Janez Svetokriški (1648–1741), Marko Pohlin (1735–1801), Urban Jarnik (1784–1844), Peter Danjko (1787–1873), Anton M. Slomšek (1800–1862), Matevž Ravnikar - Poženčan (1802–1864), Anton Murko (1809–1871), Stanko Vraz (1810–1851), Emil Korytko (1813–1839), Janez Trdina (1830–1905), Matija Valjavec (1831–1897), Viljem Urbas (1831–1900), Gregor Krek (1840–1905), Stanislav Škrabec (1844–1918), Gašper Križnik (1848–1904), Simon Rutar (1851–1903), Karel Štrekelj (1859–1912).

Večina razprav je bila že objavljenih na drugih mestih, novost v knjigi pa so poglavja o Emilu Korytku, Marku Pohlinu in Simonu Rutarju. Vendar gre poudariti, da je bilo snovanje portretov dolgoročni del raziskav avtorice in tudi Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, zato se je uresničevalo v dolgih presledkih. Avtorica se je namreč ob snovanju slovstvene folkloristike kot vede ob teoretičnih vprašanjih veliko posvečala tudi zgodovini nastajanja in razvoja vede, tako terenskega dela kakor raziskav. Ne glede na ponovitev nekaterih objav je izrednega pomena, da imamo kot nadaljevanje in dopolnilo monografiji iste avtorice *Zgodovina slovenske slovstvene folklorne* (Ljubljana: Slovenska matica, 2009) pričujočo knjigo, v kateri so zbrani portreti vseh pomembnejših zbiralcev slovstvene folklorne do moderne.

V knjigi predstavljeni močje so bili izredno širokega obzora in z različnimi poklicnimi in življenjskimi potmi: od duhovnikov, učiteljev do čevljarja/trgovca, vse pa je pri zbiranju slovstvenofolklorne gradiva gnala predvsem strast do izročila, ki prehaja iz roda v rod. Pri vsakem so podani osnovni podatki o njegovem življenju, nato stališče do jezika in prispevek pri zbiranju in obravnavanju slovstvene folklorne. Pri posamičnih zvrsteh (folklorni obrazci, folklorno pesništvo in folklorno pripovedništvo) so jasno razvidna glavna zanimanja posameznika, poudarki in

tudi dosedanje raziskave zapuščin gradiva. Kjer je bilo mogoče, je avtorica dodala tudi poglavja o prispevkih k študiju tekture in konteksta. Pri vseh so obravnavane tudi terminološke rabe in zadrege, kar nazorno kaže na razvoj terminologije v folkloristiki in na trud zbiralcev po uveljavitvi in ustalitvi poimenovanj žanrov.

Vsi predstavljeni avtorji so delovali na terenu (zbirali so slovstveno folkloro, pa tudi drugo folklorno in celo etnološko gradivo). V večini so se tudi študijsko ukvarjali z njim; če ne drugače pri dilemah o metodah zbiranja in ob zapisovanju govora. Pri takih dilemah in sploh tudi pri zbiranju gradiva so medsebojno sodelovali (Škrabec, Krek, Štrekelj), nekateri so gradivo pošiljali tudi v tujino (npr. Gašper Križnik Baudouinu de Courtenay v Rusijo, Stanko Vraz v Zagreb itn.). Bili pa so tudi pisci nekaj sintetičnih prispevkov, ki so temeljili na zbranem gradivu (Viljem Urbas, Simon Rutar, Gregor Krek).

Prvi je portret Janeza Vajkarda Valvazorja, po poklicu vojaka, ki je zapisoval v nemščini. V njegovih terenskih zapisih in v pisanju o slovenskem prostoru je namreč precej slovstvene folklore; od vseh žanrov je največ povedk (čez 100), med njimi največ razlagalnih o slovenskih krajih.

Janez Svetokriški je bil duhovnik. Slovstvenofolklorno gradivo je iz njegovih pridig; to so frazemi in pregovori, pesmi in različni folklorni motivi (petje zlate ptice), vraževerje, ki ga graja. Opus Svetokriškega je predvsem izhodišče za vse vrste folklore in zgodovinsko etnologijo, predvsem iz vidika socialne kulture, pa tudi prehrane.

Marko Pohlin je bil prav tako duhovnik in tudi po avtoričinem mnenju velja za prvega slovenskega folklorista – predvsem, ker je v slovnici začel z apologetičnim vidikom na péto folkloro in po njegovi zaslugi naj bi nastala njena prva slovenska zbirka (J. Zakotnik). Upošteval je tudi prozo in omenil nekatera bajčna bitja iz slovenskega pripovednega izročila. Pozoren pa je bil tudi na folklorne uganke in pregovore, s čimer je dajal zgled F. Miheliču pri snovanju prve zbirke slovenskih pregovorov, ki je, žal, izgubljena.

Urban Jarnik je bil duhovnik, vendar so ga stiki z Janezom N. Primicem navdušili za filologijo in slovstveno folkloristiko. Folklorno motiviko in imena bajčnih bitij je uporabil pri pisanju pesmi. Precej se je ustavljal pri mitologiji, pri čemer je iskal zveze z antično mitologijo, velikokrat pa so njegove razlage imen ostale pri t. i. ljudski etimologiji. Sloves znanstvenega folklorista mu je pripisan zaradi poskusov opredelitve nekaterih slovenskih mitičnih bitij.

Peter Danjko – duhovnik – se je posvečal Štajerski. Pregovore je uporabil za ponazoritev v svoji slovnici, drugače pa je bil predvsem naklonjen zbiranju folklornih pesmi (z melodijami); te je vključil tudi Štrekelj v svojo zbirko.

Duhovnik je bil tudi Anton M. Slomšek. Poudarjal je, da je jezik treba spoštovati in se je za to zavzemal v pridigah pa tudi drugih delih (npr. *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*); skušal je premagovati splošno zaostalost in vzgajati jezikovno in narodno zavest. To izraža tudi njegov slog pisanja, saj v njem mrgoli frazemov in pregovorov. Slomšek je pri slovstveni folklori cenil predvsem njen didaktični vidik, uvere pa je sistematično zavračal.

Tudi Matevž Ravnikar - Poženčan je bil duhovnik in velja za prvega zapisovalca pravljic in povedk za odrasle v slovenščini. Imel pa je tudi precejšnjo zbirko folklornih pesmi (v njegovi zapuščini naj bi jih bilo največ v primerjavi z njegovimi sodobniki, vse pa naj bi jih bil izročil Emilu Korytku), zbirka folklornih obrazcev v njegovi zapuščini pa še ni raziskana: verjetno je v Poženčanovem arhivu tudi nekaj krajših oblik slovstvene folklore, vendar bi bilo treba to potrditi s pregledom gradiva in raziskavo.

Duhovnik Anton Murko je imel bogato zbirko folklornih obrazcev, posvečal pa se je tudi študiju mitologije. Precej frazemov in pregovorov je vključil v *Slovensko-nemški* in *Nemško-slovenski slovar*, v slovarjih pa je upošteval nekatere ključne termine in imena bajčnih bitij.

Stanko Vraz je podpiral uvedbo ilirščine, zato je tudi veliko njegovega gradiva zapisanega v ilirščini. Njegova ostalina je zelo obsežna in bogata. Slovenske pesmi je estetsko cenil. V Zagrebu je leta 1839 izdal *Narodne pesni ilirske*, v katerih je zbranih veliko slovenskih pesmi za različne priložnosti. Pri Vrazu je imela avtorica možnost povzeti tudi njegove terenske izkušnje, saj je pisal terenska poročila.

Emil Korytko je bil politični pregnanec s Poljske, prav zato je njegova strast do slovenske slovstvene folklore toliko bolj občudovanja vredna. Na terenu se je spopadal s tujim okoljem in tujim jezikom, njegovi terenski zapiski so v poljščini in nemščini. Med prisilnim bivanjem v Sloveniji je pripravil velikopotezni načrt za knjigo o duhovni kulturi slovenskega naroda in o tem objavil članke v *Illirisches Blatt* in *Ost und West* s prošnjo, da bi mu pošiljali gradivo za knjigo. Korytkove terenske izkušnje je avtorica povzela iz njegove korespondence. Umril je mlad, pri 26 letih; tako je bilo njegovo dveletno terensko zbiranje zgodb, pesmi, šeg, noš idr. prezgodaj prekinjeno.

V poglavju o Janezu Trdini avtorica opredeli termin slovstveni folklorizem, saj je za Trdino značilno, da je zgodbe spreminjal po estetskih merilih. Ob tem je poudarjeno vprašanje, koliko je Trdina prevzemal motiviko iz drugih delov Slovenije in sam na novo sestavljal zgodbe.

Matija Valjavec je študiral klasično in slovansko filologijo in je eden najpomembnejših zbiralcev slovenske folklore v Sloveniji in v kajkavskem delu Hrvaške, saj njegova delovna načela na terenu še danes vzdržijo strokovno kritiko; pesmi je začel zbirati že kot študent. Sodobna literarna zgodovina mu priznava, da je v obdobju »folklorizirajočega realizma« utemeljil folklorno epiko, folklornih obrazcev pa v njegovem gradivu ni.

Viljem Urbas je delal kot učitelj nemščine, francoščine in slovenščine in je bil prvi raziskovalec slovenskih pregovorov. Urbas sicer ni bil zbiralec z obsežno zbirko gradiva, temveč se je slovstveni folklori posvečal predvsem raziskovalno, med žanri pa pregovorom, uveram in pripovedim, pa tudi splošnim etnološkim opisom in zemljepisnim temam.

Gregor Krek je študiral klasično filologijo in je bil prvi profesor za slovansko mitologijo v Gradcu. Bil je zelo dejaven terenski zbiralec folklornega gradiva, hkrati pa je spodbujal sošolce, naj v domačih vaseh zapisujejo zgodbe in drugo folklorno gradivo. Tudi na strokovnem področju je njegov prispevek precejšniji. Veliko se je posvečal tudi mitologiji in je vztrajal pri t. i. mitološki teoriji (metodološko naj bi bil daljni prednik mitološke šole). Na graški univerzi je ustanovil slovansko stolico in z njim je začela v Gradcu delovati slavistika v modernem pomenu besede.

Stanislav Škrabec – duhovnik – je na zapisovanje folklornih pesmi gledal predvsem z narečjeslovnega vidika, vendar je bil kritičen do vseh pesmi, ki mu niso duhovno in estetsko ustrezale. Prepesnitve folklornih pesmi je pojasnil s težnjami v takratnem času; tudi v Nemčiji se je dogajalo podobno. Predvsem pa si je prizadeval za pravopisno in pravorečno reformo.

Gašper Križnik je bil po poklicu sprva čevljar, nato trgovec, ob tem pa je zavzeto zbiral folklorno gradivo. Pošiljal ga je v Zagreb (v Društvo za jugoslovansko zgodovino), Baltazarju Bogišiću (vprašanja o šegah) in J. B. de Courtenayu (z njim si je dopisoval in mu pošiljal svoje zapise kot gradivo za študij slovanskega jezikoslovja ter z upanjem na objavo), tudi drugače je sodeloval z zagrebškimi raziskovalci. Zdi se, da je svoje poslanstvo našel v filologiji. Zapisal je

čez 200 enot (večina proznih žanrov). Bolj so ga cenili na tujem (v Rusiji, Zagrebu, Celovcu) kakor doma, kar je razvidno iz zavrnitev Križnikovih prošenj po objavi gradiva.

Simon Rutar je bil profesor zemljepisa in zgodovine. Povečal se je predvsem zbiranju folklornih pesmi, pa tudi pripovedi in nekaj folklornih obrazcev je najti, napisal je nekaj razprav o folklornih pesmih in povedkah. Zanimal se je tudi za tekoče prispevke iz antropologije.

Karel Štrekelj je eden velikih graških slavistov in eden najvidnejših, predvsem po obsežnem opusu pa tudi najuspešnejših folkloristov v Sloveniji, saj je s svojo akcijo zbiranja »narodnega blaga« prispeval zavidljivo zbirko in primerno ovrednotenje folklornega gradiva. Sodeloval je tudi z J. B. de Courtenayem, zbral je dela drugih zbiralcev in objavil slovitvo zbirko *Slovenske narodne pesmi*. Z navodili zbiralcem je postavil temelje terenskega dela. Nekatera njegova izhodišča veljajo še danes: da zapisovalec zapiše vse to in samo to, kar se mu pripoveduje ali poje, da ničesar ne prenareja, dodaja ali izpušča, da kolikor mogoče uporablja tudi tiste besedne besede in oblike, v katerih se mu pripoveduje, da pri narečju posebne glasove zaznamuje s posebnimi znamenji, da pazi na naglas in zaznamuje vsak naglašeni zlog. Zaradi prezgodnje smrti je bilo njegovo prekinjeno, vendar so ga nadaljevali drugi.

Portreti folkloristov kažejo na željo po ohranjanju in raziskovanju slovenske slovstvene folklore in razvoja folkloristike v Sloveniji. S svojimi prizadevanji so dali slovstveni folklori tako potrebno vrednost: pridigarji so jo v zapisanih pridigah ohranjali (tudi žanre, ki so jih želeli iztrebiti), zbiralci pa so slovstveno folkloro v zapisih, ki ustrezajo današnjim merilom ali pa tudi ne, in jo raziskovali iz različnih vidikov. Vsi zapisi kažejo na takratno miselnost slovenskega kulturnega prostora. Obravnava teh po izobrazbi in profilu različnih ljudi, a po zanosu do slovstvene folklore tako rekoč enakih, je neprecenljivo delo, ki daje vrednost tako vedi kot vsakemu posamezniku, hkrati pa se odpirajo nova vprašanja, na katera avtorica s svojim delom opozarja in opogumlja za razrešitev v prihodnjih raziskavah.

Saša Babič

Sabina Pugelj, *Vile bile*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2012. – 607 str.

Konec prejšnjega leta je kot 41. knjiga v zbirki *Glasovi* izšla knjiga *Vile bile*. Avtorica je arheologinja Sabina Pugelj, ki je ob svoji diplomski nalogi zbrala zgodbe v dolini Reke med Ilirsko Bistrico do Zabič in Hrušice, nato pa je zgodbe s pomočjo Marije Stanonik uredila za objavo. Zgodbe sledijo uvodni besedi strokovne urednice Marije Stanonik in Sabine Pugelj, sam uvod pa tvorijo tri zgodbe, ki kažejo na kontekst in odnos do pripovedovanja. Zgodbe – gre za kar 861 enot – so razdeljene v devet poglavij: pravljice (teh je najmanj), bajčne povedke, strašljive povedke, legendne povedke, razlagalne povedke, zgodovinske povedke, etnološke povedke, socialne povedke in šaljive povedke. Vsako poglavje uvaja uganka, ki jo je avtorica dobila od istih pripovedovalcev kot zgodbe. Sledi slovarček narečnih besed in besednih zvez, nato pa opis jelšanskega in bistriškega govora, ki ga je pripravila Marija Tončič Štrancar. Gre za neprecenljiv dodatek knjigi, saj so zgodbe napisane v narečju, zato bralec večkrat poseže po slovarčku, sam opis narečja pa olajša branje. Na koncu so navedeni pripovedovalci s pripadajočimi številkami folklornih pripovedi ter povzetka v nemščini in angleščini.